

Het Effect van Geslacht op de Relatie Tussen Seksdrive en Geluk

Lilian Jans-Beken (februari 2013)

Investeren in geluk lijkt een belangrijke opdracht te zijn in een tijd waarin steeds meer mensen professionele hulp zoeken voor hun psychische problemen en waarin arbeidsuitval regelmatig te maken heeft met een verminderd geluksgevoel met alle maatschappelijke kosten van dien. In dit cross-sectionele onderzoek met behulp van een vragenlijst is op basis van de theorie van Nesse de relatie tussen seksdrive en geluk onderzocht. Daarnaast is de modererende invloed van geslacht in het onderzoek betrokken. De onafhankelijke variabele Seksdrive is gemeten met de zelf samengestelde Seksdriveschaal en de afhankelijke variabele Geluk is gemeten met de Subjective Happiness Scale. De steekproef bestaat uit 129 mannen en 239 vrouwen (N = 368) variërend in de leeftijd van 18 tot 91 jaar. De gerapporteerde gegevens zijn met behulp van een enkelvoudige en meervoudige regressieanalyse onderzocht. Uit de resultaten blijkt dat er geen negatief hoofdeffect uitgaat van seksdrive op het geluksgevoel, want dit effect is niet significant. Met het betrekken van de moderator Geslacht werd duidelijk dat de verwachte negatieve relatie tussen seksdrive en geluk niet sterker is voor mannen dan voor vrouwen.

Keywords: seksdrive, geluk, geslacht

Volgens Jeremy Bentham (1789) is het de taak van de overheid om een groter geluk voor een groot aantal burgers te bewerkstelligen. Hij vatte geluk daarbij op als individuele levensvoldoening, in zijn woorden: “the sum of pleasures and pains”. In zijn tijd kon geluk nog niet gemeten worden waardoor het realistische van deze aanbeveling moeilijk was te bepalen. Tegenwoordig wordt geluk eenvoudig gemeten door mensen vragenlijsten in te laten vullen die meten hoeveel voldoening ze ervaren in hun leven als geheel (Veenhoven, 1998). Buiten Nederland is het thema geluk een belangrijk onderdeel van het overheidsbeleid. In Bhutan spreken ze over het Bruto Nationaal Geluk en de Verenigde Naties hebben in 2011 een resolutie aangenomen die overheden oproept het geluksgevoel van hun burgers te vergroten.

De Nederlandse overheid ziet geluk niet als thema voor beleid. Premier Rutte liet in een debat over de regeringsverklaring weten dat wat hem betreft de overheid geen geluksmachine is (Van Campen & Boelhouwer, 2012). Er zijn echter een aantal lokale overheden, zoals de gemeenten Nieuwegein en Almelo, die wel projecten hebben opgezet om het geluk en welzijn van haar bewoners te bevorderen (Van Campen, Bergsma, Boelhouwer & Boerefijn, 2012). Dat is niet verwonderlijk aangezien uit onderzoek blijkt dat werken aan geluk niet alleen effectief kan zijn in de zin van het verminderen van psychische klachten en het verhogen van het welbevinden en zelfmanagement van een individu. Het kan ook een bijdrage leveren aan de sociale cohesie en een gezonde economie op lokaal en nationaal niveau. Investeren in geluk lijkt een belangrijke opdracht te zijn in een tijd waarin steeds meer mensen professionele hulp zoeken voor hun psychische problemen en waarin arbeidsuitval regelmatig te maken heeft met een verminderd geluksgevoel met

---

Lilian Jans-Beken, Faculteit Psychologie van de Open Universiteit te Heerlen. De auteur dankt dr. W. Waterink voor de begeleiding bij het schrijven van deze bachelorthesis. Correspondentie kan gericht worden aan L. Jans-Beken, e-mail: info@lilianjansbeken.nl

SEKSDRIVE EN GELUK

alle maatschappelijke kosten van dien (Bolier, 2012).

Geluk is een positieve emotie die volgens de evolutiepsychologie in het voordeel van de fitness is als er zich kansen voordoen (Fredrickson, 1998) of als een beoogd doel sneller wordt behaald dan verwacht (Carver, 2003). Fitness bestaat uit twee inspanningen die geleverd moeten worden voor de evolutionaire overleving. De eerste is de somatische inspanning zoals het zoeken naar voedsel, het vermijden van gevaar en het volwassen worden. De tweede inspanning is gerelateerd aan voortplanting zoals het produceren en grootbrengen van nageslacht (Workman & Reader, 2008). Een organisme heeft drie taken om zijn fitness te maximaliseren: (a) de juiste hoeveelheid energie steken in de huidige taak, (b) stoppen met de huidige activiteit als op dat moment een andere activiteit een grotere opbrengst oplevert en (c) kiezen wat de volgende activiteiten zijn om de fitness te bevorderen. Deze taken kunnen op nuttige wijze worden gereguleerd door affectieve toestanden zoals het geluksgevoel. Wanneer een doel binnen handbereik ligt, kunnen positieve emoties ervoor zorgen dat er nog meer inspanningen worden ingezet om door te gaan. Brengen de acties het organisme verder van het doel af, dan kunnen negatieve emoties ervoor zorgen dat de actie gestaakt wordt of dat een andere strategie wordt gezocht (Nesse, 2004). Deze theorie van Nesse veronderstelt dat positieve emoties evolutionair gezien, net als negatieve emoties, een voordeel hebben ten aanzien van de fitness van een organisme.

De positieve emotie geluk omvat een breed scala aan componenten zoals tevredenheid met het leven, hedonisch evenwicht en vervulling van behoeften. Geluk bestaat uit de affectieve en cognitieve evaluatie van het eigen leven en is niet alleen de afwezigheid van fysieke en mentale pathologie. Het strekt zich uit van het specifieke en concrete

naar het globale en abstracte: kortstondige ervaringen versus het globale oordeel over het hele leven (Hamilton et al., 2007; Kim-Prieto, Diener, Tamir, Scollon & Diener, 2005; Nes, Czajkowski & Tambs, 2010; Rayo & Becker, 2007). In dit artikel wordt uitgegaan van het globale subjectieve geluksgevoel.

Van Campen (2008) onderzocht sinds de jaren zestig van de vorige eeuw het geluksgevoel in Nederland en vond dat het niveau van het geluksgevoel hier vrijwel gelijk blijft gedurende het hele leven. Ook in andere landen wordt op basis van verschillende onderzoeken deze conclusie getrokken zoals in de Verenigde Staten (Easterlin, 2001) en Duitsland (Gerstorf, Ram, Röcke, Lindenberger & Smith, 2008). Easterlin keek in zijn onderzoek naar de verschillen tussen mannen en vrouwen in relatie tot geluk en vond geen significant onderscheid. Het ontbreken van deze verschillen in geluk tussen mannen en vrouwen is ook aangetoond door andere onderzoekers (Ayyash-Abdo & Alamuddin, 2007; Bartels & Boomsma, 2009; Crossley & Langdrige, 2005). Er zijn echter onderzoeken waar wel verschillen tussen mannen en vrouwen gevonden worden. Deze verschillen hangen samen met variabelen zoals zelfvertrouwen (Hoffman, 2006), rolidentiteit (Chang, 2011), socialisatie met betrekking tot geslacht (Salari & Zhang, 2006), etniciteit en opleiding (Easterlin, 2001) en het hebben van spijt (Jokisaari, 2004).

Opvallend bij het geluksonderzoek is dat er weinig aandacht wordt besteedt aan seks of het seksueel welzijn (Hooghe, 2012). Rosen en Bachmann (2008) laten echter op basis van de resultaten van een grootschalig onderzoek in meerdere landen zien, dat er consistent bewijs is voor een verband tussen seksuele activiteit en tevredenheid met het seksuele leven aan de ene kant, en aspecten van geluk, tevredenheid met de partner en de algehele kwaliteit van het leven aan de andere

SEKSDRIVE EN GELUK

kant. Wat er onder seks wordt verstaan, is niet eenduidig. Sanders en Reinisch (1999) hebben onderzoek gedaan naar het concept seks, waaruit onder andere bleek dat 60% van de ondervraagden orale seks niet beschouwden als seks als zodanig. In het onderhavige artikel wordt met seks bedoeld alles wat een persoon zelf onder seks verstaat. Wanneer het echter gaat om 'seks met iemand' dan wordt geslachtsverkeer bedoeld, al dan niet gepaard gaand met een orgasme bij één of beide betrokkenen (Waterink, 2012b).

Seksuele gezondheid is niet alleen de afwezigheid van ziekte, disfunctie of gebrek, maar ook een toestand van fysiek, emotioneel, mentaal en sociaal welzijn in relatie tot seksualiteit. Seksuele gezondheid vereist een positieve en respectvolle benadering ten aanzien van seksualiteit en seksuele relaties, evenals de mogelijkheid tot plezierige en veilige seksuele ervaringen, vrij van dwang, discriminatie en geweld. Om seksuele gezondheid te bereiken en te onderhouden, moeten de seksuele rechten van alle personen worden gerespecteerd, beschermd en vervuld (World Health Organization, 2002). Seksueel welzijn kan worden omschreven als de door een persoon ervaren tevredenheid met zijn of haar seksuele gezondheid.

De evolutionaire visie van Fisher (2000) dat zoogdieren, waaronder de mens, en vogels drie primaire en afzonderlijke, onderling gerelateerde systemen hebben ontwikkeld voor paargedrag, voortplanting en ouderschap. Deze primaire systemen zijn lust, aantrekkingskracht en hechting. Ieder van deze drie is geëvolueerd voor een specifiek voortplantingsaspect. Zo is lust, ook wel seksdrive genoemd, een sterk innerlijk verlangen naar het vervullen van de seksuele behoefte. Aantrekkingskracht wordt gekenmerkt door een toegenomen energie en gerichte aandacht voor een gewenste of potentiële partner. Bij de mens is daarnaast nog sprake van opwinding, onophoudelijk

denken aan de persoon in kwestie en een verlangen een emotionele verbinding aan te gaan met deze potentiële partner. Bij zoogdieren en vogels is hechting herkenbaar in partnergedrag als bouwen van nesten, elkaar voeden en verzorgen, zoeken van elkaars nabijheid, gedeeld ouderschap en separatieangst. Bij de mens wordt hechting nog gekenmerkt door rustige en veilige gevoelens en een emotionele verbinding. In het onderhavige onderzoek gaat de aandacht uit naar lust of seksdrive.

Seksdrive wordt door Fisher (2000) gedefinieerd als een sterk innerlijk verlangen voor het vervullen van de seksuele behoefte. Het is volgens haar een multidimensioneel concept dat wordt geactiveerd door een samenspel van ecologische, sociale, psychologische en fysiologische stimuli. Daarmee verwijst deze definitie niet expliciet naar een exclusief interne behoefte maar is er ook een externe connectie die invloed heeft op de seksdrive. Baumeister, Catanese en Vohs (2001) definiëren seksdrive als seksuele motivatie, met daarin een tweedeling tussen de intrinsieke en de extrinsieke seksdrive, zoals gebruikt in het concept motivatie. Extrinsieke seksdrive is de motivatie seksuele handelingen uit te voeren om (seksuele) spanning te verlichten of macht uit te laten oefenen (Hill, 1997, in Baumeister et al, 2001). De intrinsieke seksdrive heeft betrekking op seks omwille van de seks zelf en is de kracht die leidt tot al onze seksuele handelingen. Seksuele activiteiten hebben belangrijke voordelen voor de mentale en fysieke gezondheid van de mens zoals het reduceren van stress (Brody, 2006; Brody & Costa, 2012), het versterken van het immuunsysteem (Charnetski & Brennan, 2004), het verbeteren van de conditie van hart en bloedvaten (Hall, Shackelton, Rosen & Araujo, 2010), het verminderen van fysieke pijn (Park, 2004), de afname van de kans op prostaatkanker (Giles et al., 2003) en het tegengaan van incontinentie bij vrouwen (Bekker et al., 2009). In

SEKSDRIVE EN GELUK

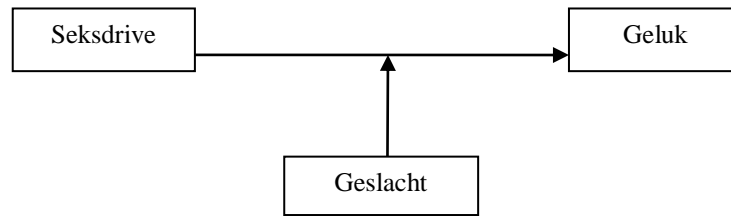
het onderhavige onderzoek is de aandacht gericht op de intrinsieke seksdrive.

Verschillen in seksueel welzijn tussen mannen en vrouwen wordt aangetoond door Laumann et al. (2006). Zij komen in hun onderzoek naar seksueel welzijn bij 13.618 mannen en 13.882 vrouwen uit 29 verschillende landen tot een aantal belangrijke conclusies. Ondanks aanzienlijke culturele verschillen tussen de landen zijn de verschillende voorspellers van seksueel welzijn consistent in de verschillende delen van de wereld. Zo correleert de eigen ervaren gezondheidstoestand bij zowel mannen als vrouwen positief en consequent met alle aspecten van seksueel welzijn in de verschillende landen. Daarnaast leidt een hogere frequentie van seksuele activiteit tot een hoger ervaren seksueel welzijn. Onderzoek dat later heeft plaatsgevonden, toont dat vooral seks met peniele penetratie van de vagina, in tegenstelling tot andere seksuele handelingen, van invloed is op het seksueel welzijn (Brody, 2006; Brody & Costa, 2012; Higgins, Mullinax, Trussell, Davidson Sr & Moore, 2011). Ongeacht de sociaal-culturele context is er sterk bewijs voor een verschil in reactie op het seksuele welzijn tussen mannen en vrouwen. Vrouwen rapporteren in zowel masculiene samenlevingen als in samenlevingen met voor beide geslachten gelijke rechten, een lager seksueel welzijn dan mannen, waarbij dit niveau nog lager ligt in masculiene omgevingen. Daarbij is zowel bij mannen als vrouwen het seksuele welbevinden positief gecorreleerd met het algemene geluk (Laumann et al., 2006).

Niet alleen in het seksueel welbevinden zijn verschillen tussen mannen en vrouwen gevonden, maar ook wat betreft hun seksdrive (Baumeister, 2000; Baumeister et al., 2001; De Nijs, 2012; Laumann et al., 2006; Waterink, 2012a;

Waterink & van Hooren, 2011). Rosen en Bachmann (2008) tonen de relatie aan tussen seksueel welzijn en het globale geluksgevoel. Naar de relatie tussen seksdrive en het seksueel welbevinden blijkt weinig onderzoek gedaan te zijn. Nappi en Nijland (2008) onderzochten de relatie tussen seksdrive, seksueel welbevinden en psychisch welzijn bij 1805 vrouwen in de menopauze uit zes Europese landen. Uit hun onderzoek bleek dat na de menopauze de seksdrive afnam en daarmee ook zowel het seksueel welzijn als het psychische welzijn wat van invloed is op het geluksgevoel. De gevonden positieve relatie uit het onderzoek van Nappi en Nijland is echter gevonden in een beperkte steekproef en zegt niets over de relatie tussen seksdrive, seksueel welbevinden en mentaal welzijn bij vrouwen op jongere leeftijd en mannen van alle leeftijden. Het doel van het voorliggende onderzoek is zowel theoretisch als maatschappelijk relevant. Ten eerste beoogt het een hiaat op te vullen in de huidige kennis met betrekking tot de relatie tussen seksdrive en het geluksgevoel van mensen. Ten tweede is het maatschappelijk en praktisch relevant om te weten of de positieve relatie aanwezig is en of er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. Wanneer er sprake is van een positieve relatie tussen seksdrive en geluk is het wellicht mogelijk om met behulp van interventies de seksdrive, en daarmee het globale geluksgevoel, te verhogen waardoor de bekende voordelen voor de psychische en fysieke gezondheid kunnen optreden. Dit kan vervolgens leiden tot vermindering van arbeidsuitval en een verminderd gebruik van de gezondheidszorg. Een eventueel gevonden verschil tussen mannen en vrouwen kan een indicatie zijn om geslachtsafhankelijke interventies te ontwikkelen. Het conceptuele model van dit onderzoek is weergegeven in Figuur 1.

SEKSDRIVE EN GELUK

Figuur 1. Conceptuele model: Geslacht modereert de relatie tussen Seksdrive en Geluk.

De vraagstelling van het uit te voeren cross-sectionele onderzoek is: heeft intrinsieke seksdrive een relatie met het globale subjectieve geluksgevoel en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen in deze relatie? Er wordt een positieve relatie verwacht vanwege de uitkomsten van het onderzoek van Nappi en Nijland (2008) en leidt tot de formulering van de eerste hypothese: Intrinsieke seksdrive heeft een positieve relatie met het globale subjectieve geluksgevoel. Hoewel er geen eenduidige uitkomsten zijn in verschillen tussen mannen en vrouwen in het globale subjectieve geluksgevoel wordt er door de significante verschillen tussen mannen en vrouwen in relatie tot seksdrive en seksueel welzijn verwacht dat een eventuele relatie tussen seksdrive en globale subjectieve geluksgevoel sterker is bij mannen dan bij vrouwen. Dit leidt tot de formulering van de tweede hypothese: De relatie tussen intrinsieke seksdrive en het globale subjectieve geluksgevoel is sterker bij mannen dan bij vrouwen.

Methode

De vragenlijst is online gepubliceerd met behulp van de website www.thesistools.com en betreft een samenvoeging van de zelf geconstrueerde Seksdriveschaal en de Subjective Happiness Scale (Lyubomirsky & Lepper, 1999). De keuze voor een online vragenlijst is gemaakt vanwege het zeer intieme en persoonlijke karakter van dit steekproefonderzoek. Uit onderzoek komt namelijk naar voren dat er minder sociaalwenselijke

antwoorden worden gegeven in een internetvragenlijst (De Leeuw, 2009).

Respondenten

Vooraf is de vereiste steekproefgrootte gesteld op 89 ($1-\beta = .95$) met behulp van G*Power 3.1 (Faul, Erdfelder, Buchner & Lang, 2009). Het onderzoek is uitgevoerd met behulp van een gelegenheidssteekproef. De respondenten werden willekeurig benaderd via e-mail, internet en sociale media. Er is geen aandacht uitgegaan naar randomisatie of representativiteit van de steekproef. Het percentage niet volledig ingevulde vragenlijsten was 39,3%. Dit is zeer waarschijnlijk veroorzaakt door de vrijblijvendheid die de respondenten gegeven werd om de vragen al dan niet te beantwoorden vanwege de intieme en persoonlijke inhoud. Non-respons in de Seksdriveschaal (SDS) en de Subjective Happiness Scale (SHS) werd door herweging van de volledig geobserveerde cases gecorrigeerd (Huisman, 2007). Na de herweging zijn 184 niet bruikbare respondenten verwijderd en bleven er 371 respondenten over. Het patroon van de non-respons in de SDS lijkt volledig willekeurig te zijn, *missing completely at random* (MCAR). Het patroon van de non-respons in de SHS betreft 47 van de 371 respondenten die wel de vragen van de SDS beantwoord hadden maar alle vier de stellingen van de SHS open hadden gelaten. Eén respondent werd verwijderd vanwege een *missing value* op zowel de totaalscore van de SDS als de totaalscore op de SHS. Twee respondenten waren jonger dan 18 jaar en zijn derhalve verwijderd uit

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van de steekproef (N = 368)

	Leeftijd minimum	Leeftijd maximum	Leeftijd (M)	Leeftijd (SD)	%	N
Mannen	20	76	37,48	13,04	35,1	129
Vrouwen	18	91	37,49	12,40	64,9	239
Totaal	18	91	37,48	12,61	100	368

de steekproef. Hierna bleef er een steekproef over van 368 respondenten met een *missing value* van 5,2% op de SDS en 12,2% op de SHS. Dit zijn acceptabele waarden in een steekproef met 2 klassen: mannen en vrouwen (Juhola & Laurikkala, 2013). De uiteindelijke steekproef ($N = 368$) bestond uit 129 mannen (35,1%) en 239 vrouwen (64,9%) variërend in leeftijd tussen 18 en 91 jaar ($M = 37.48$, $SD = 12.61$). Meer beschrijvende statistieken over de verdeling binnen de steekproef staan in Tabel 1. De steekproef ($N = 368$) heeft ruim voldoende power ($1 - \beta = 1.00$) om een werkelijk effect te vinden (Faul et al., 2009).

Procedure

De vragenlijst is online beschikbaar geweest van 4 december 2012 tot en met 8 januari 2013. De link naar de vragenlijst is verspreid via direct mail, gepubliceerd via de sociale media en gepost in publieke fora. Op een aantal momenten is er een herinnering verstuurd of geplaatst om mensen nogmaals te vragen de vragenlijst in te vullen ondanks de persoonlijke en intieme inhoud en met de nadruk op de vertrouwelijkheid van de verwerking van de verzamelde gegevens. De vragenlijst startte met een korte inleiding over het onderwerp, de nadruk op vertrouwelijke verwerking van de gegevens en de mededeling dat mensen ten allen tijde vragen mochten overslaan, en werd afgesloten met een dankwoord.. Ondanks het feit dat de vragenlijst online te benaderen was en de nadruk op vertrouwelijkheid in de inleiding nam een aantal respondenten contact op om te laten weten dat ze de

vragenlijst niet volledig invulden vanwege de persoonlijke en intieme vragen die er gesteld werden.

Meetinstrumenten

De afhankelijke variabele Geluk is op intervalniveau gemeten met de Subjective Happiness Scale (SHS) van Lyubomirsky en Lepper (1999). De schaal meet het globale subjectieve geluksgevoel en bestaat uit vier stellingen. Twee stellingen vragen respondenten om zichzelf te karakteriseren met behulp van zowel een absolute beoordeling als een beoordeling ten opzichte van leeftijdgenoten. De andere twee stellingen geven korte beschrijvingen van gelukkige en ongelukkige mensen en vraagt naar de mate waarin elke beschrijving betrekking heeft op de respondent. De respondent kan de stellingen beantwoorden door zijn keuze aan te klikken op een 7-puntsschaal (1 = *een niet bijzonder gelukkig mens, minder gelukkig of helemaal niet* en 7 = *een bijzonder gelukkig mens, gelukkiger of helemaal*). Een voorbeeld uit deze schaal is "Ik beschouw mezelf in het algemeen als ...". Stelling vier is negatief geformuleerd en dient gehercodeerd te worden. Na hercodering wordt het gemiddelde berekend van de scores op de vier stellingen. De minimale score is 1,0 en de maximale score is 7,0. Hoe hoger de score hoe gelukkiger de persoon in kwestie. Eerder onderzoek toont aan dat deze schaal een hoge interne consistentie heeft ($\alpha = .85$) en een goede betrouwbaarheid ($r = .72$). De constructvaliditeit van de schaal correleert hoog met andere meetinstrumenten voor geluk ($r = .62$) en gemiddeld met meetinstrumenten voor constructen ge-

SEKSDRIVE EN GELUK

relateerd aan geluk en welzijn ($r = .51$). De discriminante validiteit blijkt uit de lage correlaties met meetinstrumenten voor theoretisch niet-gerelateerde constructen ($r = .08$). In dit uitgevoerde onderzoek is de interne consistentie van de SHS-items ruim voldoende met een Cronbachs α van .92.

De onafhankelijke variabele Seksdrive is op intervalniveau gemeten met een zelf samengestelde Seksdriveschaal. De vragen zijn gebaseerd op een onderzoek uitgevoerd door Waterink (2011) waarbij er zeven vragen zijn geformuleerd die gericht zijn op interne gedachten, fantasieën en behoeften en zeven vragen gericht op extern gedrag, beiden gerelateerd aan intrinsieke seksdrive. De respondenten geven op een 4-puntsschaal (1, 2, 3 of 4) hun antwoorden aan waarbij hogere scores een hogere neiging tot seksdrive aangeeft. Een voorbeeld van een intern gerichte vraag is: "Heeft u de afgelopen week de behoefte gevoeld om seks te hebben?" Een voorbeeld van een extern gerichte vraag is: "Heeft u de afgelopen week actief geprobeerd een speciale mogelijkheid of moment te creëren om seks te hebben?" De scores op de vragen worden gesommeerd waardoor de minimaal te behalen score 14 en de maximaal te behalen score 56 is; een hogere score op de SDS representeert een hogere seksdrive. De interne consistentie van de zelf geconstrueerde schaal heeft een Cronbachs α van .85 welke ruim voldoende is.

Naast de variabelen Seksdrive en Geluk is gevraagd naar de onafhankelijke en nominale variabele Geslacht en onafhankelijke en intervalvariabele Leeftijd. De variabele Geslacht is in het onderzoek gebruikt als moderator.

Analyse

De totaalscore van de SDS bestaat uit de gesommeerde scores op de 14 vragen. De totaalscore van de SHS bestaat uit het gemiddelde van de scores op de vier stellingen. De eerste hypothese

bevat de totaalscores van de variabelen Seksdrive en Geluk en wordt getoetst met een enkelvoudige regressieanalyse. De tweede hypothese wordt getoetst met de totaalscores van de variabelen Seksdrive en Geluk met als moderator de nominale onafhankelijke variabele Geslacht. Deze worden met behulp van een moderatieanalyse met regressieanalyse getoetst, ook wel een meervoudige regressieanalyse (MRA) genoemd. Statistische significantie van de uitkomsten wordt aangenomen bij een $\alpha < .05$. De SDS wordt onderworpen aan een Principale Componenten Analyse (PCA) om te onderzoeken of de hoge interne consistentie voortkomt uit homogene subschalen binnen de SDS. De analyses worden uitgevoerd met Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) versie 20 van IBM.

Resultaten

De eerste hypothese, intrinsieke seksdrive heeft een positieve relatie met het globale subjectieve geluksgevoel, is getoetst met een enkelvoudige regressieanalyse. Een regressieanalyse is uitgevoerd waarbij Geluk wordt voorspeld uit Seksdrive. Het blijkt dat de proportie verklaarde variantie ($R^2 = .007$) niet significant afwijkt van nul ($F(1,302) = 2.20, p = .14$), zie Tabel 2. De puntenwolk in Figuur 2 laat de spreiding van de scores rond de dalende regressielijn zien; er zijn geen aanwijzingen dat lineariteit is geschonden. Hiermee wordt hypothese 1 verworpen.

De tweede hypothese, de relatie tussen intrinsieke seksdrive en het globale subjectieve geluksgevoel is sterker bij mannen dan bij vrouwen, is getoetst met een meervoudige regressieanalyse (MRA). De meervoudige regressieanalyse voorspelt Geluk uit de interactie tussen Seksdrive en Geslacht. Het blijkt dat de proportie verklaarde variantie ($R^2 = .009$) niet significant afwijkt van nul ($F(3,300) = .887, p = .27$), zie Tabel 3.

SEKSDRIVE EN GELUK

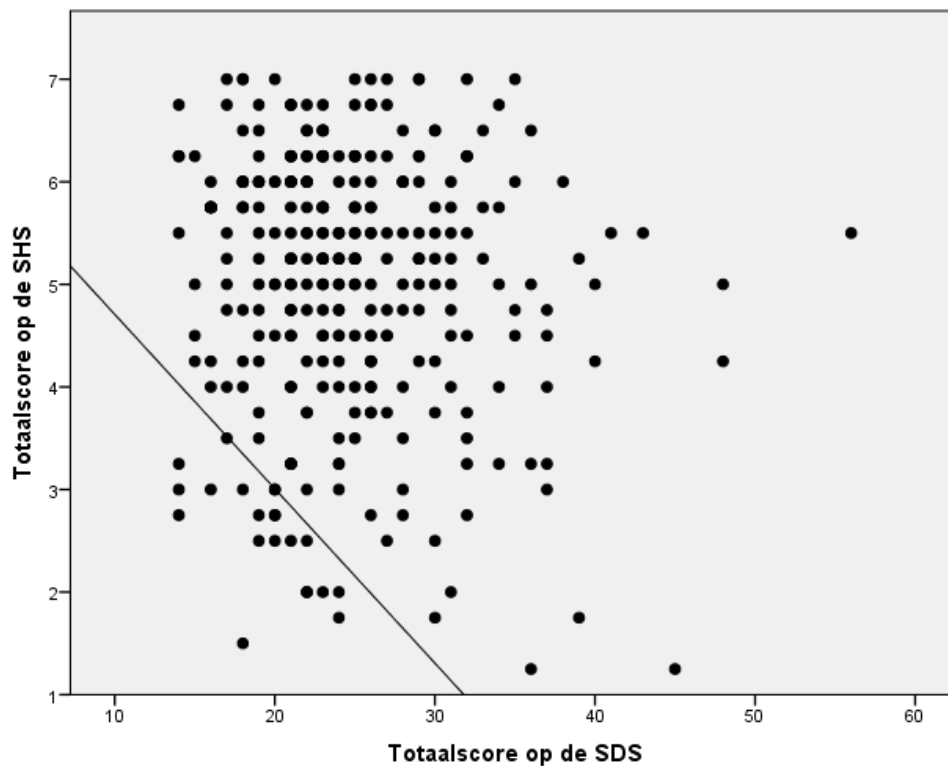
Tabel 2

Resultaten van de regressieanalyse van Seksdrive als voorspeller van Geluk

Variabele	Geluksgevoel			
	Model 1			
	<i>B</i>	<i>SE(B)</i>	β	95% CI
Constant	5.407	.294	--	[4.827, 5.986]
Totaalscore op de SDS	-.017	.012	.085	[-.040, .006]
R^2	.007			
F	2.20			
ΔR^2	.007			
ΔF	2.20			

Note. $N = 304$, B = ongestandaardiseerde coëfficiënt, $SE(B)$ = standaardfout van de ongestandaardiseerde coëfficiënt, β = gestandaardiseerde coëfficiënt, CI = betrouwbaarheidsinterval.

-- = geen waarde beschikbaar.

Figuur 2. Puntenwolk van de relatie totaalscore SDS en totaalscore SHS.

Deze uitkomst is gevisualiseerd in Figuur 3 waarin zichtbaar is dat de relatie tussen intrinsieke seksdrive en het globale subjectieve geluksgevoel inderdaad sterker is voor mannen dan voor vrouwen, maar dat deze niet duidelijk van elkaar verschillen in deze negatieve relatie; hiermee wordt ook hypothese 2 verworpen. Op de SDS is een principale componenten analyse (PCA) uitgevoerd op basis van de Varimaxmethode met Kaiser normalisatie vanwege de verwachting dat er binnen

de SDS twee subschalen te onderscheiden zijn naar aanleiding van de intern en extern gerichte vragen. Uit de PCA lijkt inderdaad naar voren te komen dat er twee homogene subschalen zijn binnen de SDS omdat er door SPSS twee componenten worden geëxtraheerd. Nadere analyse van de vragen die door SPSS zijn geclusterd, laat echter geen overeenkomsten in intern en extern gerichte vragen zien.

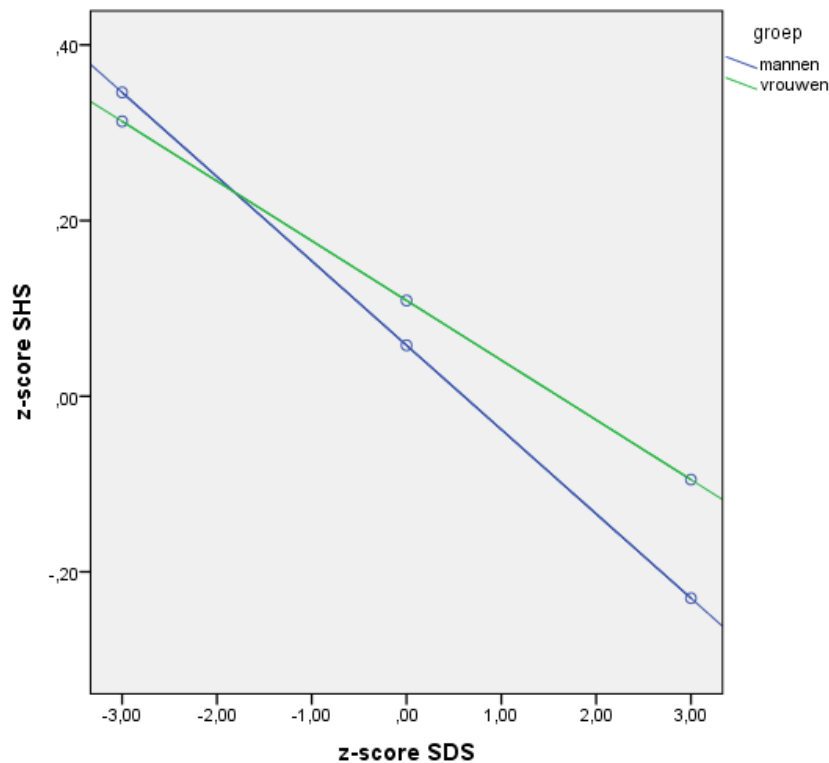
Tabel 3

Resultaten van de MRA van Seksdrive en Geslacht als voorspeller van Geluk

Variabele	Geluksgevoel			
	Model 1			
	<i>B</i>	<i>SE(B)</i>	β	95% CI
Model 1				
Constant	-.048	.107	--	[-.259, .163]
Geslacht	.089	.136	.042	[-.178, .357]
Totaalscore op de SDS	.066	.064	-.066	[-.192, .060]
R^2	.009			
F	1.31			
ΔR^2	.009			
ΔF	1.312			
Model 2				
Constant	-.058	.117	--	[-.288, .163]
Geslacht	.096	.139	.045	[-.178, .370]
Totaalscore op de SDS	-.051	.095	-.051	[-.237, .135]
Seksdrive * Geslacht	-.028	.129	-.019	[-.281, .225]
R^2	.009			
F	.887			
ΔR^2	.000			
ΔF	.047			

Note. $N = 304$, B = ongestandaardiseerde coëfficiënt, $SE(B)$ = standaardfout van de ongestandaardiseerde coëfficiënt, β = gestandaardiseerde coëfficiënt, CI = betrouwbaarheidsinterval.

-- = geen waarde beschikbaar.

Figuur 3. Visualisatie interactie Seksdrive en Geslacht in relatie tot Geluk.

Discussie

Het voorliggende onderzoek probeert een antwoord te geven op de vraag of intrinsieke seksdrive een relatie heeft met het globale subjectieve geluksgevoel en of er verschillen zijn in deze relatie tussen mannen en vrouwen. Zowel de eerste als de tweede hypothese die naar aanleiding van deze vraagstelling zijn geformuleerd, worden verworpen.

De hypothese “intrinsieke seksdrive heeft een positieve relatie met het globale subjectieve geluksgevoel” wordt verworpen omdat er geen significante relatie is gevonden tussen seksdrive en geluk. Een verklaring is dat leeftijd een mediërende invloed kan hebben op deze relatie. Uit onderzoek blijkt dat seksdrive lijkt af te nemen met het ouder worden (DeLamater & Sill, 2005; Nappi & Nijland, 2008). Een andere verklaring voor de negatieve relatie kan samenhangen met de burgerlijke staat van de respondenten. Alleenstaanden hebben een hogere seksdrive dan mensen in een relatie (Waterink & van Hooren, 2011) maar alleenstaanden rapporteren ook minder gelukkig te zijn dan mensen in

een relatie (Shapiro & Keyes, 2013; Stack & Eshleman, 1998). Een verklaring voor de niet significante uitkomst is dat in de hypothese wordt verondersteld dat seksdrive vooraf gaat aan het geluksgevoel. Uit onderzoek bij 12.000 tweelingen en broers en zussen blijkt dat geluk een genetische component heeft. Geluk blijkt voor 22% bij mannen en 41% bij vrouwen een erfelijke component te hebben (Bartels & Boomsma, 2009; Bartels et al., 2010). Het is mogelijk dat seksdrive en geluk met elkaar interacteren en gezamenlijk een invloed hebben op gedachten, gevoel of gedrag.

De hypothese “de relatie tussen intrinsieke seksdrive en het globale subjectieve geluksgevoel is sterker bij mannen dan bij vrouwen” wordt bevestigd maar de uitkomst is niet significant. Bij zowel mannen als vrouwen is een negatieve relatie zichtbaar die waarschijnlijk wordt veroorzaakt door de mediërende invloed van leeftijd op seksdrive. Het niet vinden van een significante relatie komt overeen met de eerder genoemde onderzoeken die ook geen significante verschillen vonden in het

SEKSDRIVE EN GELUK

geluksgevoel tussen mannen en vrouwen (Ayyash-Abdo & Alamuddin, 2007; Bartels & Boomsma, 2009; Crossley & Langdridge, 2005; Easterlin, 2001). De conclusie die getrokken kan worden naar aanleiding van de uitkomsten in dit onderzoek is dat er een negatieve maar geen significante relatie is tussen seksdrive en geluk en dat er geen significante verschillen zijn in deze relatie tussen mannen en vrouwen.

Bij dit onderzoek kunnen de nodige kanttekeningen worden geplaatst. Een eerste beperking in het onderzoek is de cross-sectionele opzet waardoor het niet mogelijk is uitspraken te doen over causale verbanden. Het is mogelijk dat geluk van invloed is op seksdrive in plaats van seksdrive op geluk. Een experimentele opzet of een longitudinaal onderzoek zou uitkomst kunnen bieden. Een tweede beperking van het onderzoek is de steekproef. Hoewel de groep mannen en vrouwen ieder méér dan 89 respondenten bevatten zoals vooraf bepaald, is er sprake van een selecte steekproef op basis van zelfselectie. Zelfselectie leidt tot onzuiverheid van de steekproef omdat personen met bepaalde kenmerken meer kans hebben om respondent te zijn dan anderen. Een probleem dat hierdoor kan ontstaan is ondervertegenwoordiging. Zo leidt het gebruik van een online vragenlijst ertoe dat mensen die niet bekend zijn met de computer en internet buiten beeld blijven. Ook blijven mensen die door gêne geen intieme en persoonlijke vragen beantwoorden of het onderwerp niet interessant vinden, buiten de steekproef. Hierdoor is generalisatie naar alle mensen in Nederland niet reëel. Ten derde is er naast de goed gevalideerde Subjective Happiness Scale gebruik gemaakt van de zelf samengestelde en niet gevalideerde Seksdriveschaal. Hoewel de interne consistentie als ruim voldoende uit het onderzoek naar boven kwam, zijn de twee bedoelde subschalen, intern en extern gerichte intrinsieke seksdrive, niet als zodanig

geïdentificeerd. Daarnaast zijn 11 van de 14 vragen gericht op de afgelopen week terwijl bij vrouwen een wisselende seksdrive is gevonden vanwege hun menstruatiecyclus (Bjerklie, 2004). Uit dit onderzoek bleek dat de seksdrive van vrouwen toeneemt tijdens de ovulatie maar dat zijn slechts zes dagen per maand. Daarnaast blijkt dat ongeveer de helft van de vrouwen geen seksuele handelingen verricht of gemeenschap heeft tijdens de menstruatie (Allen & Goldberg, 2009; Fahs, 2011). Het moment van het invullen van de vragenlijst door vrouwen lijkt dan ook gevolgen te hebben voor de betrouwbaarheid van de uitkomsten. De begripsvaliditeit komt in het gedrang bij vragen die dubbelzinnig kunnen worden opgevat. Zo heeft de vraag “Heeft u de afgelopen week seks gehad met iemand waarmee u geen directe relatie heeft?” een verschillende betekenis voor mensen met en zonder vaste partner. Voor mensen met een vaste partner impliceert het beantwoorden van deze vraag met ‘ja’ dat de persoon ontrouw is geweest. Hoewel in 2005 31% van de Nederlandse bevolking zegt ontrouw te zijn geweest aan hun partner (Durex, 2005) is het mogelijk dat deze vraag sterk onder invloed staat van sociale wenselijkheid en is het de vraag of vreemdgaan op wekelijkse basis plaatsvindt. Een laatste beperking van dit onderzoek is dat het gebaseerd is op subjectieve uitkomstmaten. De gerapporteerde seksdrive zou onder invloed kunnen staan van bewuste of onbewuste over- of onderrapportage door bijvoorbeeld sociale wenselijkheid (Alexander & Fisher, 2003) of door verschillen in definitie over wat seks of seksuele opwinding is (Gijs, Gianotten, Vanwesenbeeck & Weijnenborg, 2004). Het zoeken van een objectieve meetmethode zou hierin duidelijkheid kunnen scheppen. Te denken valt aan het vaststellen van het niveau van androgenen zoals testosteron. Hiervoor zijn echter nog geen eenduidige wetenschappelijke bewijzen gevonden (Apperloo, Van Der Stege, Hoek & Weijmar

SEKSDRIVE EN GELUK

Schultz, 2003; El-Matary, Kembal & Feteha, 2006; Grammer, Renninger & Fischer, 2004; Nyunt et al., 2005).

De genoemde beperkingen van het onderzoek kunnen richtinggevend zijn voor vervolgonderzoek om bij te dragen aan de kennis over de relatie tussen seksdrive en het geluksgevoel van mensen. Zo kan de gevonden negatieve relatie aanleiding zijn om in vervolgonderzoek de leeftijd als mediërende factor mee te nemen om te zien of deze inderdaad de oorzaak is van deze dalende tendens. Ook is het mogelijk dat seksdrive en geluk gelijk-oorspronkelijk zijn. Onderzoek kan gericht zijn op deze interactie in relatie tot andere gedachten, ge-

voelens of gedrag die bijdragen aan de fitness van de mens. Om de betrouwbaarheid te verhogen van de Seksdrideschaal zal er nauwkeurig gekeken moeten worden naar de formulering van de vragen, de betekenis hiervan voor de respondent en het te onderzoeken tijdsbestek van een week. Het gebruikmaken van een objectieve meetmethode zou de validiteit kunnen verhogen. Hoewel er uit het voorliggende onderzoek geen directe praktische aanbevelingen voortkomen, is eventueel vervolgonderzoek wel praktisch relevant vanwege de voordelen die geluk heeft op het individu en de samenleving.

Referenties

- Alexander, M. G. & Fisher, T. D. (2003). Truth and consequences: Using the bogus pipeline to examine sex differences in self-reported sexuality. *Journal of Sex Research, 40*(1), 27.
- Allen, K. R. & Goldberg, A. E. (2009). Sexual activity during menstruation: A qualitative study. *Journal of Sex Research, 46*(6), 535-545. doi: 10.1080/00224490902878977
- Apperloo, M. J. A., Van Der Stege, J. G., Hoek, A. & Weijmar Schultz, W. C. M. (2003). In the mood for sex: The value of androgens. *Journal of Sex & Marital Therapy, 29*(2), 87-102. doi: 10.1080/716100613
- Ayyash-Abdo, H. & Alamuddin, R. (2007). Predictors of subjective well-being among college youth in Lebanon. *The Journal of Social Psychology, 147*(3), 265-284. doi: 10.3200/socp.147.3.265-284
- Bartels, M. & Boomsma, D. I. (2009). Born to be happy? The etiology of subjective well-being. *Behavior Genetics, 39*(6), 605-615. doi: 10.1007/s10519-009-9294-8
- Bartels, M., Saviouk, V., de Moor, M. H. M., Willemsen, G., van Beijsterveldt, T. C. E. M., Hottenga, J.-J., . . . Boomsma, D. I. (2010). Heritability and genome-wide linkage scan of subjective happiness. *Twin Research and Human Genetics, 13*(2), 135-142. doi: 10.1375/twin.13.2.135
- Baumeister, R. F. (2000). Gender differences in erotic plasticity: The female sex drive as socially flexible and responsive. *Psychological Bulletin, 126*(3), 347-374. doi: 10.1037/0033-2909.126.3.347
- Baumeister, R. F., Catanese, K. R. & Vohs, K. D. (2001). Is there a gender difference in strength of sex drive? Theoretical views, conceptual distinctions, and a review of relevant evidence. *Personality and Social Psychology Review, 5*(3), 242-273. doi: 10.1207/s15327957pspr0503_5
- Bekker, M., Beck, J., Putter, H., Venema, P., à Nijeholt, A. L., Pelger, R. & Elzevier, H. (2009). Sexual function improvement following surgery for stress incontinence: The relevance of coital incontinence. *Journal of Sexual Medicine, 6*, 3208-3213. doi: 10.1111/j.1743-6109.2009.01395.x
- Bentham, J. (1789). *Introduction to the principles of morals and legislation*. London.
- Bjerklie, D. (2004). When it's time for sex, she knows. *Time International (Canada Edition), 163*(25), 80-80.
- Bolier, L. (2012). *Van geluk naar veerkracht*. Paper presented at the Sturen op Geluk, Den Haag.

SEKSDRIVE EN GELUK

- Brody, S. (2006). Blood pressure reactivity to stress is better for people who recently had penile–vaginal intercourse than for people who had other or no sexual activity. *Biological Psychology*, 71(2), 214-222. doi: 10.1016/j.biopsycho.2005.03.005
- Brody, S. & Costa, R. M. (2012). Sexual satisfaction and health are positively associated with penile-vaginal intercourse but not other sexual activities. *American Journal of Public Health*, 102(1), 6-7. doi: 10.2105/ajph.2011.300428
- Carver, C. S. (2003). Pleasure as a sign you can attend to something else: Placing positive feelings within a general model of affect. *Cognition & Emotion*, 17(2), 241.
- Chang, W.-C. (2011). Identity, gender, and subjective well-being. *Review of Social Economy*, 69(1), 97-121. doi: 10.1080/00346760902756495
- Charnetski, C. J. & Brennan, F. X. (2004). Sexual frequency and salivary immunoglobulin a *Psychological Reports*, 94(3), 839-844.
- Crossley, A. & Langdridge, D. (2005). Perceived sources of happiness: A network analysis. *Journal of Happiness Studies*, 6(2), 107-135. doi: 10.1007/s10902-005-1755-z
- De Leeuw, E. D. (2009). Passen en meten online: De kwaliteit van internetenquêtes. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- De Nijs, M. (2012). *De relatie tussen (over)gewicht en seksdrive bij mannen en vrouwen*. Open Universiteit, Heerlen.
- DeLamater, J. D. & Sill, M. (2005). Sexual desire in later life. *Journal of Sex Research*, 42(2), 138-149. doi: 10.1080/00224490509552267
- Durex. (2005). 2005 global sex survey results.
- Easterlin, R. A. (2001). Life cycle welfare: Trends and differences. *Journal of Happiness Studies*, 2(1), 1-12.
- El-Matary, A., Kembal, G. & Feteha, H. (2006). Loss of libido in postmenopausal women. *Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 26(6), 495-500. doi: 10.1080/01443610600797244
- Fahs, B. (2011). Sex during menstruation: Race, sexual identity, and women's accounts of pleasure and disgust. *Feminism & Psychology*, 21(2), 155-178. doi: 10.1177/0959353510396674
- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A. & Lang, A.-G. (2009). Statistical power analyses using g*power 3.1: Tests for correlation and regression analyses. *Behavior Research Methods*, 41, 1149-1160.
- Fisher, H. (2000). Lust, attraction, attachment: Biology and evolution of the three primary emotion systems for mating, reproduction, and parenting. *Journal of Sex Education & Therapy*, 25(1), 96-104.
- Fredrickson, B. L. (1998). What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2(3), 300-319. doi: 10.1037/1089-2680.2.3.300
- Gerstorf, D., Ram, N., Röcke, C., Lindenberger, U. & Smith, J. (2008). Decline in life satisfaction in old age: Longitudinal evidence for links to distance-to-death. *Psychology and Aging*, 23(1), 154-168. doi: 10.1037/0882-7974.23.1.154
- Gijs, L., Gianotten, W., Vanwesenbeeck, I. & Weijnenborg, P. (2004). Seksuele diversiteit *Seksuologie* (pp. 194). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Giles, G. G., Severi, G., English, D. R., McCredie, M. R. E., Borland, R., Boyle, P. & Hopper, J. L. (2003). Sexual factors and prostate cancer. *British Journal of Urology International*, 92, 211–216. doi: 10.1046/j.1464-410X.2003.04319.x

SEKSDRIVE EN GELUK

- Grammer, K., Renninger, L. & Fischer, B. (2004). Disco clothing, female sexual motivation, and relationship status: Is she dressed to impress? *Journal of Sex Research*, 41(1), 66-74. doi: 10.1080/00224490409552214
- Hall, S. A., Shackelton, R., Rosen, R. C. & Araujo, A. B. (2010). Sexual activity, erectile dysfunction, and incident cardiovascular events. *American Journal of Cardiology*, 105(2), 192-197. doi: 10.1016/j.amjcard.2009.08.671
- Hamilton, N. A., Gallagher, M. W., Preacher, K. J., Stevens, N., Nelson, C. A., Karlson, C. & McCurdy, D. (2007). Insomnia and well-being. *Journal of Consulting & Clinical Psychology*, 75(6), 939-946. doi: 10.1037/0022-006x.75.6.939
- Higgins, J. A., Mullinax, M., Trussell, J., Davidson Sr, J. K. & Moore, N. B. (2011). Sexual satisfaction and sexual health among university students in the united states. *American Journal of Public Health*, 101(9), 1643-1654. doi: 10.2105/ajph.2011.300154
- Hoffman, R. M. (2006). How is gender self-confidence related to subjective well-being? *Journal of Humanistic Counseling, Education & Development*, 45(2), 186-197.
- Hooghe, M. (2012). Is sexual well-being part of subjective well-being? An empirical analysis of belgian (flemish) survey data using an extended well-being scale. *Journal of Sex Research*, 49(2/3), 264-273. doi: 10.1080/00224499.2010.551791
- Huisman, M. (2007). *Multipiele imputatie van ontbrekende scores*. Amsterdam: Center for Information Based Decision Making & Marketing Research.
- Jokisaari, M. (2004). Regrets and subjective well-being: A life course approach. *Journal of Adult Development*, 11(4), 281-288. doi: 10.1023/B:JADE.0000044531.11605.d5
- Juhola, M. & Laurikkala, J. (2013). Missing values: How many can they be to preserve classification reliability? *Artificial Intelligence Review*, 1-15.
- Kim-Prieto, C., Diener, E., Tamir, M., Scollon, C. & Diener, M. (2005). Integrating the diverse definitions of happiness: A time-sequential framework of subjective well-being. *Journal of Happiness Studies*, 6(3), 261-300. doi: 10.1007/s10902-005-7226-8
- Laumann, E. O., Paik, A., Glasser, D. B., Jeong-Han, K., Tianfu, W., Levinson, B., . . . Gingell, C. (2006). A cross-national study of subjective sexual well-being among older women and men: Findings from the global study of sexual attitudes and behaviors. *Archives of Sexual Behavior*, 35(2), 143-159. doi: 10.1007/s10508-005-9005-3
- Lyubomirsky, S. & Lepper, H. S. (1999). A measure of subjective happiness: Preliminary reliability and construct validation. *Social Indicators Research*, 46(2), 137-155. doi: 10.1023/a:1006824100041
- Nappi, R. E. & Nijland, E. A. (2008). Women's perception of sexuality around the menopause: Outcomes of a european telephone survey. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 137(1), 10-16.
- Nes, R. B., Czajkowski, N. & Tambs, K. (2010). Family matters: Happiness in nuclear families and twins. *Behavior Genetics*, 40(5), 577-590. doi: 10.1007/s10519-010-9365-x
- Nesse, R. M. (2004). Natural selection and the elusiveness of happiness. *Philosophical Transactions B: Biological Sciences*, 359(1449), 1333-1347.

SEKSDRIVE EN GELUK

- Nyunt, A., Stephen, G., Gibbin, J., Durgan, L., Fielding, A. M., Wheeler, M. & Price, D. E. (2005). Androgen status in healthy premenopausal women with loss of libido. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 31(1), 73-80. doi: 10.1080/00926230590475314
- Park, A. (2004). Sexual healing. *Time*, 163(3), 76-77.
- Rayo, L. & Becker, G. S. (2007). Evolutionary efficiency and happiness. *Journal of Political Economy*, 115(2), 302-337.
- Rosen, R. C. & Bachmann, G. A. (2008). Sexual well-being, happiness, and satisfaction, in women: The case for a new conceptual paradigm. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 34(4), 291-297. doi: 10.1080/00926230802096234
- Salari, S. & Zhang, W. (2006). Kin keepers and good providers: Influence of gender socialization on well-being among USA birth cohorts. *Aging & Mental Health*, 10(5), 485-496. doi: 10.1080/13607860600647975
- Sanders, S. A. & Reinisch, J. M. (1999). Would you say you 'had sex' if ...? *Journal of the American Medical Association*, 281(3), 275-277. doi: 10.1001/jama.281.3.275
- Shapiro, A. & Keyes, C. (2013). Marital status and social well-being: Are the married always better off? *Social Indicators Research*, 1-18.
- Stack, S. & Eshleman, J. R. (1998). Marital status and happiness: A 17-nation study. *Journal of Marriage & Family*, 60(2), 527-536.
- Van Campen, C. (2008). 1948, toen was geluk heel gewoon *Vroeger was het beter. SCP-nieuwjaarsuitgave 2008* (pp. 130-134). Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Van Campen, C., Bergsma, J., Boelhouwer, J. & Boerefijn, L. B. (2012). *Sturen op geluk*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Van Campen, C. & Boelhouwer, J. (2012). *Geluksbeleid al diep verakerd in de samenleving*. Paper presented at the Sturen op Geluk, Den Haag.
- Veenhoven, R. (1998). Vergelijken van geluk in landen. *Sociale Wetenschappen*, 41, 58-84.
- Waterink, W. (2011). Towards the measurement of sex drive as an evolutionary supremacy: Basics for a new research program. Heerlen: Open Universiteit.
- Waterink, W. (2012a). Gender differences in sex drive, exposed in masturbation not in partnered sex. Heerlen: Open Universiteit.
- Waterink, W. (2012b). *Seksdriveschaal*. Heerlen: Open Universiteit.
- Waterink, W. & van Hooren, S. (2011). The effects of gender and relationship status on sex drive. Heerlen: Open Universiteit.
- Workman, L. & Reader, W. (2008). Social development *Evolutionary psychology: An introduction* (pp. 147). Cambridge: Cambridge University Press.
- World Health Organization. (2002). *Defining sexual health*. Genève: World Health Organization.